

Předmluva

Moje ženy a jejich válka

Kdysi mi jeden nejmenovaný kolega z jednoho západního časopisu řekl, že nemá tak zvané (opravdové neexistují) válečné zpravodajky rád. Jsou to prý takové „sentimentální krávy“, které nechápou podstatu věci a zabývají se blbostmi. Na pohřbech malých dětí, které šláply na minu, brečí, místo aby fotografovaly. Při rozhovorech s matkami obětí se zdržují zbytečným vyjadřováním soucitu a soustrasti, nechají se zatáhnout k důvěrné diskusi, příliš mnoho prozradí o svém vlastním pohnutém životě, pijí s objekty svého novinářského zájmu čaj déle, než je nezbytně nutné, a často se zcela zbytečně vracejí k těm, kteří jim svůj osud už jednou dopodrobna vykreslili. Takové návštěvy jsou prý z hlediska novinářské vytežitelnosti naprosto zbytečné, rušivé a zdržují od důležitější práce. „Je třeba se nedomýšlet, zjistit to důležité, popsat co nejbarvitěji celou tragédii a jít za další,“ smál se tehdy na jednom nočním sedánku v čechenské metropoli Grozný pokusům některých kolegyně skloubit svou profesi s osobní angažovaností, občanským postojem, humanitární pomocí či jinou pošetilostí. „To je vyslovený profesní zločin,“ řekl nám tehdy.

Ráno jeho žaludek odmítl setrvávat v důstojném postavení a kolega potupně vrhnul. Se sesterskou láskou jsem mu umyla poblité boty, a když jsem z hadru do igelitové tašky sloužící jako odpadkový koš vyklepávala kusance natráveného levného salámu, kuchyní se šířil takový ten nakyslý, hodně sytý pach zvratků opilcových. Moji kolegové, váleční reportéři, co denně fotí mrtvolky, pohřby a utrhané končetiny,

si zacpávali nosy a obraceli oči v sloup. Pak vrhli ještě dva nejtlocitnější. Do vlastního klína. Do večera jsem jim prala kalhoty a oni byli lítostí bez sebe, že ten den už žádnou krev nenafotí. Neměli totiž náhradní gatě, k tomu ten žaludek na vodě...

K večeru nám přišli naši čečenští domácí říct, že se cosi děje v sousedním Dagestánu. Vylezli jsme z úkrytu a hledali, jak se co nejrychleji dostat k čečensko-dagestánské hranici, kde se v roce 1999 schylovalo k dalšímu velkému rusko-kavkazskému střetu. Jako jediné ženě v bandě novinářů mi partyzáni nabídli luxusní místo vedle řidiče v nedávno ukořistěném džípu ruské armády. Neměl sice přední sklo a zadní sedadlo bylo ještě znatelně zakrvácené, ale kola ten vůz vlastnil a točila se poměrně rychle. Západní kolegové remcali a přesvědčovali Čečence, že ženská je za prvé jako novinář skoro k ničemu a za druhé že takovou zemi, jako je Česká republika, vlastně ani nikdo nezná: noviny v tomto státě vycházející čte tak málo lidí, že to ani nestojí za řeč. Potřísněné klíny a boty a především moje nesmazatelné zásluhy na jejich vyčištění byly v rámci konkurenčního boje rázem zapomenuty. Zbojníci se jen usmáli a galantně mi pomohli usednout mezi granátometry. Zbytek novinářů musel na vetchý nákladák, který ten den do pohraničního Chasavjurtu vůbec nedorazil.

Tahle příhoda se mnohokrát opakovala v různých obměnách. Tehdy jsem už moc dobře věděla, že být ženou v rusko-čečenské válce má své velké výhody. A že ta válka má svou výrazně ženskou tvář. Nakonec je stejně jako „potvora“ ženského rodu. Škoda, že k tomuto poznání řada mých kolegů a přítelkyň nestačila dojít. Zemřely příliš brzy, náhle, nečekaně a tragicky. Někdo je zastřelil, najely na minu nebo je unesli, znásilnili a na závěr jim uřízli hlavu. Irena Brežná čečenskou válku dokázala přežít. Stejně jako i já. Přežily jsme ji, ale něco nám z ní navždy zůstalo v naší mysli. Když

jsem Irenu poprvé potkala, zdálo se mi, že do té vřavy, válečného zmatku, zákopů, prachu a strachu ani nepatří. Psal se rok 1996. Pak jsem s údivem zjistila, že tahle noblesní žena právě dokázala splynout se skupinou Čečenek a obelhat ruské vojáky. Jako novinářku, ještě k tomu ze „Západu“, by ji do „vyčištěné“ čečenské vesnice Sernovodsk nikdy nepustili. Jenže ona uměla vypadat jako Čečenka, co si jde podojit krávu. A zátarasý prošla. Vrátila se, odjela do Švýcarska a všechno popsala.

Jindy se setkala s jedním z nejhledanějších mužů světa, vůdcem rebelů Šamilem Basajevem. Pak s čečenskými ženami plakala nad marností světa, kde muži střílejí ženy a děti, a ještě si myslí, že na to mají právo.

Když jsme se poprvé viděly, a bylo to opět v „našem“ Čečensku, mluvila na mne slovensky a náš společný přítel, ruský obránce lidských práv a překladatel Andrej Mironov mi tehdy řekl: „To je tvoje krajanka. Můžeš na ni být hrdá.“ Dnes jsem. Tehdy jsem ještě nevěděla nic o důslednosti a vytrvalosti Ireny Brežné, která na rozdíl od mnohých našich kolegů nezapomíná na to, co prožila a popsala před mnoha lety. Ví totiž o ženských duších pomačkaných válečnou vřavou všechno. Když si znovu čtu její reportáže, které by mnohý náš mužský kolega označil za „nestydatě emotivní“ a „neobjektivní“, cítím, že máme společného mnohem víc než to, že jsme se narodily ve stejném státě.

Novinářka, publicistka a spisovatelka Irena Brežná pocházející ze Slovenska ale říká: „Němčina je pro mne pracovní nástroj.“ Ovládá ho skvěle. Nemyslím tím teď znalost německé gramatiky, ale schopnost slovem popsat situaci tak, aby si ji čtenář mohl spolu s autorkou prožít. Na rozdíl od ní mu však nehrozí žádná újma na zdraví.

Mám doma takový černý sešit. Je už skoro rozpadlý, některé listy se z něj snaží za každou cenu vylétnout. Jsou hustě

popsané jmény, telefonními čísly, která k těm jménům patří, adresami. V posledních letech je doplňuji e-maily. Je to můj adresář, který jsem si začala pečlivě vést v roce 1993. Rok poté, co jsem se odstěhovala do Moskvy. A pár měsíců poté, co začala válka v Abcházii, jednom z nejkrásnějších koutů bývalého sovětského impéria.

Neznala jsem tehdy Irenu Brežnou. Neznala jsem ani Naďu Čajkovou nebo Aničku Politkovskou. Ani Rozu Muzajevovou jsem neznala, ani Cynthii Elbaumovou, Natašu Aljakinovou, Malkan Sulejmanovou, Natalii Estěmirovovou, Jelenu Masjukovou, Světlanu Gannuškinovou či Charlottu Gallovou. Pět z výše jmenovaných už nežije. Nejen poženaného věku, ale ani důchodu se nedožily. Myslela jsem si, že symbolem bojů jsou vousatí, umounění muži, zbojníci a vojáci, rebelové, partyzáni, tajné služby a generálové, prezidenti, vojevůdci a jejich poradci alias našeptávači. Možná ještě nějaká ta zdravotní sestra mi do toho obrazu zkázy pasovala, ale jinak jsem ženy viděla spíš jako bezradné bytosti oplakávající své padlé. Jak jsem se mylila.

Ten můj adresář, kterým dnes listuji, je vlastně průvodcem po posledním dvacetiletí. Po konfliktech, zemětřeseních a válkách, ve kterých jsem kupodivu potkávala mnohem více žen a dívek, než jsem čekala. A nebyly to jen zoufalé matky a manželky, modlící se za zázrak a za své manžely i syny, kteří na sebe navlékali pásy šahídů, minovali mosty, popravovali zajatce, stříleli do vesnic plných civilistů, popřípadě je bombardovali z bezpečných výšek. Kdepak. V tom mém adresáři je velká skupina žen, které se válek aktivně účastnily. Nikoliv se zbrání v ruce. Často to byly novinářky, fotografky, členky humanitárních misí, lékařky, spisovatelky a občanské aktivistky. Někdy do války vstoupily jako naivní, domácí puťky, a vyšly z ní jako ostřílené, tvrdé, bolestí okoralé osobnosti. Jindy to byly zkušené harcovnice. Mám tam i pár bezcitných kariéristek a bezohledných slávychtivých

reportérek. Škoda místa na jejich příběhy. Nikdy ale, nikdy na rozdíl od některých mužů (pravda, zdaleka ne všech), ani ty nejnařoukanější nány nezapomínaly na děti. Svě nebo cizí. I když Irena vypráví i příběhy žen, které pateticky a zároveň upřímně dokázaly prohlásit, že za svobodu a nezávislost své vlasti by obětovaly životy svých čtyř dětí, trvám na svém přesvědčení: síla žen, s nimiž jsem se setkala kolem zákopů nebo přímo v nich, pocházela z jejich mateřství. Ať už naplněného početným potomstvem, nebo naopak očekávaného, či jen tušeného v daleké budoucnosti.

Po deseti letech jsem se v roce 2011 vrátila do Ruska. Odjela jsem ze země, která se stávala Putinovým Ruskem, a vrátila jsem se do státu, který už dávno Putinovým byl. Právě čečenská válka vynesla bývalého špióna KGB Vladimira Putina na politické výsluní. To on dobombardoval nekompromisně vše, co ještě projevovalo známky nějaké rebelie, zavedl ústavní pořádek, koupil si pár silných vůdců velkých rodů, udělal z nich kolaboranty a zahájil éru normalizace. Ta trvá dodnes. V srdci Kavkazu vznikl zrůdný režim se všemi atributy mafiánské, zločinecké struktury. Jeho odpůrci jsou mučeni a zabíjeni, ti, kdo patří do vládnoucího klanu a velebí vůdce, dostávají tučné dividendy, zbytek Čečenců je rád, že se už nebombarduje a že z kohoutků teče voda a že je co jíst.

Čečensko pro mne ještě dlouho zůstalo uzavřeno. Ne úředně. Stačilo se nebát usednout do ruského letadla a za dvě hodiny byl člověk tam, kde to před desetiletím s těžkým srdcem opouštěl. Jenže se mi na severní Kavkaz nějak nechtělo. Moje nejmilejší přítelkyně a parťačka z Grozného Roza mne zásobuje informacemi, ze kterých se mi svírá hrdlo. Tolik mrtvých kvůli těm slunečnicům s reklamou Coca-Coly na obnovených třídách Grozného? Jedna z nich se symbolicky jmenuje Putina. Mrakodrapy, umělé vodopády u řeky Sunži, ve které jsem viděla v roce 1995 plavat nafouklé mrtvoly

starce a stařeny tak blízko sebe, že to vypadalo, jako kdyby se drželi za ruce. Největší mešita široko daleko: 14 hektarů plochy zastavěné islámskými školami, ubytovny pro studenty islámu, modlitebnami a v centru – mešita, která nemá v Evropě obdobu.

„Srdce Čečenska“ se jmenuje. Nikdo neví, odkud pocházejí obrovské peníze, za které byl Grozný po válce znovuzrozen. Povstal z ruin, a i když je prezident Kadyrov nevzdělanec, buran a nejspíš i zločinec, tohle mu Čečenci nikdy nezapomenou: umí to koulet s Rusy, dostat z nich co nejvíc, a přitom se ani jednou neuklonit. Je to jediný ruský státník, který může veřejně zajít za Putinem v teplákové soupravě, na Kavkaze tak nepochopitelně oblíbené.

Holky, co psaly o válce a o kriminalitě v současném Čečensku, často nedopadly dobře. Shoda náhod? Zákonitost? Kadyrov je prý jako matky lituje. Jako protivníky v politickém boji nikoliv. Pár z nich je po smrti. Aničku Politkovskou dokonce považoval za ztělesnění zla. Ale prý na ni žádné zabíjčky neposlal. Ať mu to někdo dokáže! Nedokáže. I kdyby to někdo nakrásně věděl, udáním nejmocnějšího z mocných, kavkazského džigita Ramzana, by si podepsal ortel smrti. Pár statečnějších, kteří prchli do Evropy a odtud hodlali o zvěstvech čečenského lídra nahlas mluvit, už je taky po smrti.

Ač tak nemožné a hysterické, hlavními a nejotevřenějšími kritiky Kadyrova mladšího byly a jsou ženy. Podle jedné z verzí se ty z nich, které byly zabity, mohly stát obětí msty a snahy zavřít jim upovídáná ústa. Důkazy o tom, že Kadyrov nechal zlikvidovat Politkovskou či Natalii Estěmirovovou, nejslavnější čečenskou obrádkyni lidských práv a jednu z mála osob, která zůstávala na severním Kavkaze a přitom otevřeně říkala, co je ten Kadyrov zač, neexistují. Dodnes je smrt většiny z těch žen záhadou. Nikdo po vrazích už ani nepátrá. Je přece mír a na to špatné je nejsnazší zapomenout. Taky se o to snažím. Jenže mám ten černý zápisník.